

## FRANZ OPPENHEIMER'İN DEVLET KURAMI

Arş. Gör. İrfan TÜRKOĞLU\*  
Arş. Gör. İbrahim Erdem SEÇİLMİŞ\*\*

### Özet

Bu çalışmanın amacı Franz Oppenheimer'in devlet kuramının önemini; devletin gelişiminde yaşadığı evrelere değinerek incelemektir. Birinci bölümde Oppenheimer'in iktisat anlayışı üzerinde karşılaştırmalı olarak durulacaktır. İkinci bölümde düşünürün devlet kuramını inşa ediş tarzı araştırılacaktır. Üçüncü bölümde teoride önemli bir yer işgal eden ve teorinin asıl iktisadi boyutunu yaratan toprak mülkiyeti kavramı tartışılacaktır. Son olarak da Oppenheimer'in görüşlerindeki liberal eğilimli noktalar vurgulanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Devlet, toprak mülkiyeti, tekel

### Abstract

The aim of this paper is to examine the significance of Franz Oppenheimer's theory of state by touching on the steps which were experienced during the development of the state. In the first section, economical understanding of Oppenheimer is considered comparatively. In the second section of this article, Oppenheimer's style which was used during the construction of the theory is evaluated. The third section of the article discusses the concept of land property which lies at the core of the theory related with the economical dimension. In the last section, some ideas of Oppenheimer which are parallel with liberal thinking are mentioned.

**Keywords:** State, land property, monopoly

### I.GİRİŞ

1864-1943 yılları arasında yaşayan Alman düşünür Franz Oppenheimer, 1890'ların başlarında sosyopolitik sorunlara ve toplumsal ekonomi alanına ilgi duymaya başlamıştır. 1919 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesi'nde sosyoloji ve teorik politik ekonomi dalında dersler vermeye başladı. 1936'da Amerikan Sosyoloji Derneği onur üyeliğine seçilen ve "American Journal of Economics and Sociology" adlı dergiyi kuran düşünürün en önemli eseri "Devlet" in de

---

\* Arş. Gör, Hacettepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, 06800, Beytepe-ANKARA, irfan@dicle.edu.tr

\*\* Arş. Gör, Hacettepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, 06800, Beytepe-ANKARA, ies@hacettepe.edu.tr .Çalışmadaki değerli katkılarından dolayı Dr. Özlem SEÇİLMİŞ KERİMOĞLU'na teşekkür ederiz.

içinde yer aldığı dört ciltlik “Sosyoloji Sistemi” dir. Bu çalışmada düşünürün çok ilgi uyandırmış olan “Devlet” adlı eserinden hareketle devlet kuramı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Franz Oppenheimer başyapıtı “Devlet” ’in girişinde; yapacağı analizin sadece sosyolojik bir perspektiften değerlendirmelere yer verdiğini belirtse de<sup>1</sup>; kendisinin tarih felsefesi ve ekonomi kuramını kapsayan sosyoloji anlayışından ötürü<sup>2</sup> incelemesi salt sosyoloji biliminin hatlarını oldukça aşmış disiplinler arası bir platforma oturmuştur. Hatta bu disiplinler arası platform kendisinin aldığı tıp eğitimi nedeni ile olsa gerek zaman zaman sosyal bilimlerden ibaret kalmayıp biyoloji gibi fen bilimleri alanlarına da taşmıştır<sup>3</sup>. Düşünürün; bu kapsamlı fikir maratonu sırasında; Karl Marx ‘ı irdelerken kullandığı yasak elma hikâyesinden başlayıp<sup>4</sup>; çağdaş anayasal devlete gelene kadar çok çeşitli metotları kullanması ve farklı bilim dallarına başvurması doğal gözükmetedir.

Bu çalışmada Oppenheimer’ın zihinsel faaliyetlerinin ve devlet anlayışının özünde tuttuğu toprak mülkiyeti kavramı detaylı olarak incelenmeden önce; kendisinin sıklıkla toplumsal gelişimin bir göstergesi olarak yansıttığı iktisadi yapının evrimi üzerine yaptığı değerlendirmelerin daha rahat anlaşılabilmesi için düşünürün iktisat anlayışı tartışılacaktır.

Kitaptaki genel seyir takip edilerek devlet oluşumunun altı basamağı sıralanırken; toprak mülkiyeti konusu anti-tezleriyle birlikte kapsamlı olarak irdelenecek; devletin evrimine eş zamanlı olarak siyasi yollar-ekonomik yollar ayrımı yapılacak; kölelikten kurtulan bireyin faydacı-menfaatçi olma yolundaki mücadelesi bu analizin özü haline getirilecektir.

Son olarak; günümüze kadar defalarca çeşitli düşünce grupları içerisinde sınıflandırılmaya çalışılsa da hala hiçbir ekole dâhil edilemeyerek nevi şahsına münhasır bir düşünce yapısı olduğunu ispatlayan Oppenheimer’ın liberalizme yakın görüşleri vurgulanıp; sosyalist bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak incelenecek ve ulaştığımız modern devlet kuramının üst basamaklarına gelirken geçirdiğimiz serüvende düşünürün payı tartışılacaktır.

<sup>1</sup> OPPENHEIMER Franz, (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 35

<sup>2</sup> OPPENHEIMER (1984), 35

<sup>3</sup> OPPENHEIMER (1984), 91

<sup>4</sup> OPPENHEIMER (1927),”The Idolatry of The State”, **Review of Nations**, 2, 13-26

Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

## II.OPPENHEIMER'İN İKTİSAT ANLAYIŞI

Oppenheimer'in iktisat tanımı şöyledir: “Ekonomi; ekonomik bir toplumun sosyal-ekonomisinin bilimidir.”<sup>5</sup>

Bu tanım düşünürün sosyoloji ve iktisat arasındaki ilişkinin önemine yaptığı vurguların yenisinden öte bir şey değildir. Bu tanımda yazarın özellikle Neoklasiklerce yapılan iktisat tanımlarını geniş kapsamları nedeni ile niçin eleştirildiği açıkça görülebilir <sup>6</sup>.

Düşünür iktisadi faaliyetleri diğer tüm faaliyetlerden ayıran özellikleri şöyle sıralamıştır:

1. Bu faaliyetler bir şeye sahip olma ( ya da başka bir şeye sahip olmak için sahip olunanı elden çıkarma gücüne muktedir olma) arzusu ile güdülenir fakat bir şey yapma arzusu tarafından motive edilmezler.

2. Bu faaliyetler içgüdüsel ya da düşünülmeden yapılmış değildir; tasarlanmış, rasyonel hareketlerdir; özellikle minimum araç prensibine uygun faaliyetlerdir.

3. Arzulanan şeyler değeri olan şeylerdir; bu onların bedava mallar olmadığını gösterir; ama kıtılar; işgücünün ya da değeri olan başka şeylerin zilyetliğinin elde edilmesinin bedeli vardır <sup>7</sup>.

Bu özellikler Oppenheimer'in iktisadı karışıklıktan uzak, yalın bir bilim haline getirme çabalarının bir işaretidir.

Avusturya ekolünün<sup>8</sup> analiz tekniklerini beğenmesinin ötesinde eserinde marjinal devrimden sıklıkla esinlendiği de görülmektedir. Taşınır-taşınmaz mallar farklılaşmasında marjinal yarardan sıklıkla dem vurmuş <sup>9</sup>; mülkiyet tarzının değişim aşamalarını incelediği bölümlerde savlarını doğrulamak için azalan marjinal faydalar yasasından istifade etmiştir.

---

<sup>5</sup> OPPENHEIMER (1942/1943), “A Post Mortem on Cambridge Economics”, **The American Journal of Economics and Sociology**, 2 (3), 371

<sup>6</sup> OPPENHEIMER (1942/1943), 369-371

<sup>7</sup> OPPENHEIMER (1942/1943), 372

<sup>8</sup> Carl Menger'in 1871 yılında yayımlanan “Ekonomi Biliminin Temelleri (Grundsätze Der Volkswirtschaftslehre)” adlı eserinin manifesto olarak kabul edildiği iktisadi okuldur. Temsilcileri arasında ilk etapta Menger, Böhm-Bawerk, Wieser ve çağdaş olarak da Mises ve Hayek sayılabilir. Okulun düşünce yapısını şekillendiren temel ilkeler metodolojik bireycilik, metodolojik subjektivizm ve marjinalizm olarak sıralanabilir.

<sup>9</sup> OPPENHEIMER (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 112

Oppenheimer iktisadi analizlerini yaparken; özellikle arazi tekeli ile ilgili çalışmalarını; sıklıkla Alfred Marshall'ın ve Neoklasik iktisatçıların eserlerini inceleyerek; onlara karşı anti-tezler üreterek zenginleşmiştir.

Oppenheimer'ın iktisadi düşünce tarzı yukarıdaki ipuçlarıyla ana hatlarıyla da olsa şekillenmiştir. Düşünür esas olarak sosyoloji ve devlet teorisi alanında çalışmaktadır; iktisadi metotları ise ihtiyaç duyduğunda tali olarak kullanmaktadır. Bu nedenle kendisinin tutarlı iktisat teorileri yarattığından söz edilemez. Ancak eserlerinin kimi kısımlarında bazı iktisadi rasyonelleri ustalıkla içselleştirdiği de bir gerçektir<sup>10</sup>.

### III.DEVLETİN OLUŞUMU: SİYASETTEN EKONOMİYE BİR YOL

Oppenheimer'ın çalışmalarında fark edilebileceği gibi ekonomik motivasyon tüm analizlerin çıkış noktasıdır. Devletin oluşumu konusunda fikirleri yaşamı fetheden gücü arayışla başlamıştır ve düşünürün ulaştığı nokta bu gücün ekonomik güdü olduğu savıdır<sup>11</sup>.

Arayışın orijininde ve alt basamaklarında toplumlar tarafından kişisel tatmin seviyesinin yükseltilmesi için yalnızca iktisadi yollar tabii ki yoktur. İktisadi güdünün ana faktör haline gelmesi teorinin olgunluk döneminin meyvesi ve devletin evriminin son basamaklarıdır. İktisadi güdünün; teori içerisinde baskın hale gelmesi uzun bir sürecin sonucudur.

Toplumların tarihi ve kalkınma mücadelesi; Oppenheimer tarafından refah seviyesinin yükseltilmesi için başvurulabilecek çeşitli yolların denenmesi ile başlatılır. Bu yollar siyasal yollar ve ekonomik yollardır. İnsanlar ihtiyacı olan malları üretim ve mübadele (ekonomik yollar) ile ya da başkalarına güç uygulayıp onların ürünlerini alarak (siyasal yollar) elde edebilirler<sup>12</sup>.

Bu yolların tercihindeki karar mekanizmasını referans alan Oppenheimer devletin oluşumu kuramını inşa etmeye başlamıştır. Kendi süzgecinden toplumsal gelişimin tarihini yeniden inceler. İki tür topluluk, analizlerinin başlıca kaynaklarını oluşturur ve onlar üzerinden siyasal-ekonomik yollar farklılaşmasını açıklamaya çalışır. Bunlar; çobanlar ve köylülerdir. Köylüler üretimin temsilcisi olmaları ve mal rejimindeki farklılaşmanın bu tip cemaatlerde minimum olmasından dolayı iktisadi araçları kullanırlar; çobanlarda ise, ilkel devletin en önemli özelliği olan gelişmemiş siyasal yollar ve yüksek iymeli sınıf farklılaşması mevcuttur.

---

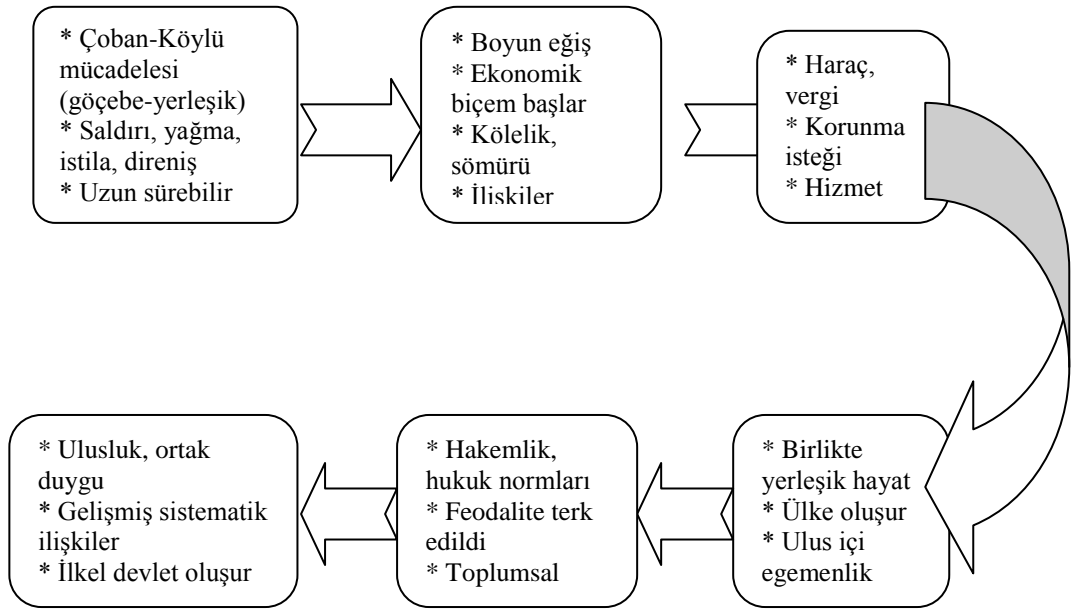
<sup>10</sup> OPPENHEIMER (1984)180

<sup>11</sup> OPPENHEIMER (1984) 52

<sup>12</sup> HEİMANN Eduard (1944), "Franz Oppenheimer's Economic Ideas", **Social Research**, 11(1), 27-39

## Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

Düşünürün kuramına göre devlet oluşum sürecinde altı aşamadan geçmektedir. Bunları sıralamak gerekirse şu şekilde özetlenebilir: tahrip süreci, boyun eğiş süreci, vergilendirme süreci, yerleşik hayata geçiş süreci, hukuksal yapının ortaya çıkış süreci ve ulus kavramının oluşum süreci. Aşağıdaki şekilde aşamaların özellikleri şematize edilmeye çalışılmıştır.



### Şekil-1: Devletin Oluşumu

**Kaynak:** Oppenheimer (1984) den faydalanılarak oluşturulmuştur.

#### III.1.Tahrip

İlk aşama için Oppenheimer tarafından özellikli bir tahrip yorumu yapılmamıştır. Yazdıkları değerlendirildiğinde ise bu sonuca kolaylıkla ulaşılmaktadır. Bu aşamada kavimler nedenli-nedensiz sürekli bir savaş halindedir. Kavga, yağma, soygun ve tecavüz gibi şiddet içerikli olaylar oldukça yaygındır.

Bu şartlar altında köylülerin uzun zaman alsa da göçebe kavimlere karşı direnci kırılmaktadır. Göçebelerin kolay hareket eden yapısı büyük de olsa toplulaştırılmamış köylüler karşısında zaferin kapısını açan kilit olmuştur <sup>13</sup>. Yakın tarihimizdeki S.S.C.B-Afganistan Savaşı da bu savı destekler niteliktedir.

Taşınmaz mülkiyetin çiftçileri yenilgiye mahkûm ettiğinin zikredilmesi hiç yanlış değildir. Toprağından ayrılmak istemeyen köylüler bu tip saldırıları bertaraf edip; topraklarının bakırlığını korumak amacıyla güçleri nispetinde mücadele ederler. Fakat er ya da geç kendi mülkleri üzerinde gezen yabancılara tahammül etmeye alışır; mücadeleyi bırakıp benimsedikleri bu durumun devamına göz yumarlar. Bu göz ardı ediş ikinci aşamanın sinyallerini verir.

### III. 2. Boyun Eğiş

Siyasal metotların hat safhada kullanıldığı birinci aşama tamamlanmış; insanların birlikte yaşamayı öğrendiği ve doğal olarak ekonomik araçlara terfi ettiği ikinci aşama başlamıştır. Daha modern bir toplum yapısı oluşmaya başlar. Her ne kadar sömürü ve kölelik gibi kulağa hoş gelmeyen kavramlar bu aşamaya damgasını vursa da; bunların sonucu olarak bedelsiz iş gücüne atfedilen önem ortaya çıkmakta ve iktisadi organizasyon filizlenmektedir. İstilacı kavimler artık egemenliklerini baki kılacak yöntemler aramakta ve ellerindeki gücü kaybetmek istememektedirler. Onlar savaşmışlardır ve kazanmışlardır. Galip taraf diğer kavmin iş gücünü karşılıksız kullanmak hakkına sahiptir. En güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de ödev biçimine sokmadıkça hep egemen kalacak kadar güçlü değildir <sup>14</sup>.

Çoban kapitalin ve kapitalin üstünlüklerinin farkına varmıştır <sup>15</sup>. Siyasal bir devrim yaşanmış; sınıfların filizlenmeye başlaması daha üst organizasyonların müjdecisi olmuştur. Artık ihtiyacı kadar üreten köylü toplumu; daha fazla ürün elde etmek için verimlilik analizine başlamıştır. Çapadan sabana geçişle devletin ihtiyaç duyduğu yüksek iktisadi örgütlenmenin temeli atılmıştır <sup>16</sup>.

### III. 3. Vergi/Haraç

Günümüzün en çok tartışılan konularından biri olan vergilendirme ve vergilendirenlerin meşruiyeti de tartışılmaya değerdir. Hali hazırda kutsal bir görev olarak nitelendirilir hale gelmiş olan verginin doğuşu da teoride önemli

<sup>13</sup> OPPENHEIMER (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 71

<sup>14</sup> ROUSSEAU Jean Jacques, (1993), **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren GÜNYOL Vedat, İstanbul, 17

<sup>15</sup> OPPENHEIMER (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 76

<sup>16</sup> OPPENHEIMER (1984), 55

## Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

bir yer işgal etmektedir. Galiplerin mağluplardan kendilerine nedensiz yere yaptıkları bu transfer zamanla kalıcı hale getirilmek için ödev adı altında alınan haraçlardan ibarettir. Karşılıksız transferin getirdiği töhmetten kurtulmak için işgalci kavimler diğer işgalcileri köylülerin topraklarına sokmadıkları için bu kazancı hak ettiklerine köylüleri ikna etmeye çalışmışlardır. Modern devlette de bu ikna çabaları sürmekte; her geçen gün artan bu payı meşrulaştırmak adına çok çeşitli ve afakî yeni misyonlar yaratılmaktadır.

F. Bastiat gibi liberal yazarlar mülkiyetin/servetin piyasa dışı yollardan; örneğin vergi/transfer aracılığı ile edinilmesine yasal soygun adı vermektedirler<sup>17</sup>.

Yukarıdaki paragraftan anlaşılabilceği gibi işgalci kavimler kan dökmektense soygun için daha basit ve daha kazançlı bir yol bulmuşlardır. Ancak daha hukuksal yapılaşma başlamadığından (beşinci aşamada gelişmeye başlar) bu soygun Oppenheimer'in teorisinde yasallığını kaybeder. Yasadışı bir soygundur; bu yüzden haraç kelimesi anlam bakımından bu durumu karşılamak için vergiden daha uygun düşecektir.

İlkel tip üretim yapan toprağa bağlı bir toplum için savaşmak hiçbir zaman cazip değildir. Bu yüzden korunmak vaadi onlar için çok etkileyici bir vaattir. Aslında onları sadece kendi rantlarını kaybetmemek için koruyacak olan gruplara (ki bu gruplarla bir süre öncesinde amansız mücadeleler içindeydiler) ödeme yapmak bir süre sonra rutin hale gelir. İşgalciler artık yağmacı sıfatından kurtulmuş; himayeci bir kimliğe bürünmüşlerdir.

Bu himayeci özellik aslında yazarın "Devlet" kitabında yaptığı benzetmeler daha da irdelenerek genişletilebilir. Oppenheimer tarafından devletin cinsel üremeyle doğacağı savı işlenmektedir<sup>18</sup>.

Küçük, son derece aktif, hareketli titreşen öge, spermatazoon, hareket edemeyen, büyük, aktif olmayan uzak hücreyi, ovümü, yani dişilik ögesini arayıp bulur; onun içine girer, içinde eriyerek onunla birleşir. Bu sosyolojik döllenme eyleminde, doğaları gereği tarlalarına bağlı, edilgen köylüler ovümdür; çobanların hareketli kabilesi ise spermatazoon; döllenmenin sonucunda, organları bakımından daha tam bir farklılaşmaya uğramış, bütünleşmeleri çok daha eksiksiz olan, daha yüksek bir toplumsal organizmanın olgunlaştığı görülür<sup>19</sup>.

---

<sup>17</sup> AKALIN Güneri (2003), "Ek Vergilerin Anayasaya Aykırılığı Sorunu", **Asomedy**, Haziran-Dosya

<sup>18</sup> OPPENHEIMER (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 91

<sup>19</sup> OPPENHEIMER (1984) 91

Spermatazoon ovüme ulaşmayı başardıktan sonra; ovüm çevresindeki koruyucu zarı eriterek içeriye girer; ardından ovüm etrafındaki zona pellucida ismi verilen bu koruyucu tabaka daha güçlenip zırh halini alarak başka bir spermatazoonun içeriye girmesine yani polispermiye müsaade etmez<sup>20</sup>. Böylece toplumsal döllenmenin eril kişisi olan aktif kavim; aidiyet hissi içerisinde oluşan yeni organizmanın koruyuculuk görevini otomatik olarak üstlenir hale gelir.

### III. 4.Yerleşik Hayat

Yerleşik hayata geçiş, evrimin çok kritik bir basamağıdır. Devletin vazgeçilmez, olmazsa olmaz öğeleri arasında onun toprak öğesi bulunmaktadır<sup>21</sup>. Toprak ile ifade edilen tabii ki yağma aşamasındaki gibi sınırları belli bir toprakta eşkıyalık yapmak demek değildir. Bu noktadan sonra toprak yerleşik hayat geçip; daha üst bir organizma haline gelmiş topluluğun yerleşim ve faaliyet alanıdır. Oppenheimer gibi kuvvet kuramcı bir yaklaşım içerisinde olan İbn Haldun da tarihi süreçte her toplumun asabiye yapıcı gücü ile göçebelikten (bedavet) yerleşikliğe (hadaret) doğru hareket halinde olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre devlet denen süreç boyunca bedevilikten hadariliğe sürekli bir akış mevcuttur<sup>22</sup>.

Yerleşik hayatın içselleştirilmeye başlanması ile birlikte mülkiyet kavramı-hakkı da önem kazanmıştır. Sivil toplum kavramının yaratıcısı ve bir anlamda Oppenheimer'in esin kaynaklarından biri olarak kabul edilebilecek olan Adam Ferguson'un da belirttiği üzere üç aşamalı insanlık tarihinde (vahşilik, barbarlık, uygarlık) vahşilikten barbarlık basamağına geçiş mülkiyet kavramına sosyal statü yaratacak derecede önem atfedilmesi ile gerçekleşmiştir<sup>23</sup>. Elbette ki mülkiyet-sosyal statü kavramlarının önem kazanması ve yerleşik olarak belirli topraklar üstünde yaşanması devleti tanımlamak için yeterli değildir. Fakat unutulmaması gereken nokta topraksız bir devletin var olmayacağıdır.

Yeni oluşmuş ve hala tam olarak eklemleşmemiş bu toplumsal yapının eril tarafı tüm dinamizm ve baskınlığını kullanarak devletin gideceği yönü tayin eder. Bu faaliyetleri sırasında ise köylüler tarafından hoş karşılanmayan noktaları kendi metotlarıyla ortadan kaldırırlar. Modern devlet, bütün siyasal

<sup>20</sup> SPEROFF Leon and FRITZ Marc A., 2005, **Clinical Gynecologic Endocrinology and Infertility**, Philadelphia, 246

<sup>21</sup> DOEHRING Karl, (2002), **Genel Devlet Kuramı**, Çeviren MUMCU Ahmet, İstanbul, 33-42

<sup>22</sup> ŞULUL Kasım, 2002, "İbn Haldun'un (1332-1406) Tarih Görüşü", **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 15, 160

<sup>23</sup> DOĞAN İlyas, (2003), "Sivil Toplumun Ortaya Çıkışı: Adam Ferguson", **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 193



## Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. O da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır<sup>24</sup>.

### III.5.Hukuksal Yapı

Toplum yapısını şekillendiren güç kullanımı ve baskı, hala odakta olmakla birlikte bu aşamadan itibaren farklı bir amaç için kullanılmaya başlar. Egemen güç bu metotları uyruklarının toplumsal huzuru bozmaması ve yaşam alanının iç dinamiklerine zarar verilmemesi için kullanır. Rasyonel bireyin düşünce yapısına kavuşmak yolunda önemli gelişmeler gösteren çoban orijinli yöneticiler; köylülerin kendi aralarındaki mücadele ve savaşlarının onları üretici yönünü öldürdüğünü ve savaşçı bir topluma dönüştürdüğünü fark ettiklerinde; düşük verimlilik ve üretim sonucu azalacak olan hasattan alabilecekleri haracın da azalacağını hesaplayarak bazı normlar çerçevesinde yaşayan ve sorunlarını kavga ile değil de bir kurallar bütünü içerisinde çözen bir köylü birliği tahayyül ettiler. Böylece köylü toplulukları arasında tahkimi esas göyerek kendilerini düzeni muhafaza edici bir rol seçtiler (savaşçı ve koruyucu sınıfın organize bir yapıya yakınsamak adına evrimi hızlanmıştır<sup>25</sup>). Bu babacan tavır hem kavgaları önleyecek ve ekonomik istikrarı sağlayacaktı hem de bir müeyyideler sisteminin gelişmesini sağlayacaktı.

### III.6.Ulus

Egemenin yönetimi altındaki insanları disiplin içinde; üretimin iktisadi verimliliğini düşürmeyecek şekilde muhafaza etme isteği toplu yaşama gereksinimini doğurmuştur. Böylece ulus olmaya giden yolun önu açılmıştır.

Uluslar, coğrafi açıdan, yerleşim ve komşuluklarla; kültürel açıdan, ortak dil, töre ve ananelerle devlete ilişkin örgütlenme biçimi çerçevesinde kaynaşmış soy topluluklarıdır. Bir ulusa ait olmak düşüncesiyle, o ana kadar birbirlerine yabancı olan kişiler arasında dayanışmacı bir ilişki kurulur.<sup>26</sup>

Bu noktada teorinin iktisadi ayağının önemi çok net bir şekilde gözlemlenebilir. Habermas'ın yukarıdaki ulus tanımında örgütlenme biçimi yazarın kendi vurgusu üzerine siyasi olmayan bir örgütlenme biçimine referans verir. İktisadi örgütlenme işaret edilmektedir. Bu ilkel devlet namzedinin iktisadi örgütlenme biçimi ilkel bir tarım toplumunun faaliyetlerinden ibarettir. Devlet olmak için insanlar bu basit tarımsal üretim yapısının çevresinde kaynaşmışlardır. Tarım ve üretim toprak demektir. Yukarıdaki tümceler geçişlilik özelliği çerçevesinde incelendiğinde bu devletin yapısını belirleyen

---

<sup>24</sup> WEBER Max, (2000), **Sosyoloji Yazıları**, Çeviren PARLA Taha, İstanbul

<sup>25</sup> DOĞAN, (2003), "Sivil Toplumun Ortaya Çıkışı: Adam Ferguson", **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 193

<sup>26</sup> HABERMAS Jürgen, (2005), **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**, Çeviren AKA İlknur, İstanbul, 3.Baskı, 18-19

toprağın mülkiyetidir. Toprak mülkiyeti rejimi; bir yerde ulusa devlete giden farklı yolları göstermiştir.

#### IV. TEORİNİN ÖZÜ: TOPRAK MÜLKİYETİ

Teoride siyasi gelişim ile ekonomik gelişimin çakıştığı nokta, toprak mülkiyetidir. İkinci bölümde siyasi evrim sonucunda toprak rejimi anlayışının değişiminden bahsedilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak toprak mülkiyeti rejiminin iktisadi boyutları incelenecektir.

Devletin ilk aşamalarında toprağa insanlar tarafından fazlaca değer biçilmemekteydi. Kıt bir kaynak olmayan toprağın, marjinal faydası yok denecek kadar azdı. Atmosferdeki hava kaynakları bölüşülemeyeceği gibi toprağın da bölüşümü söz konusu değildi<sup>27</sup>.

Bu noktaların ışığında toprak mülkiyetinin neden gittikçe daha az insanın elinde bulunduğu konusu Oppenheimer zihnini oldukça fazla meşgul etmiştir. Alfred Marshall ve takipçilerinin öne sürdüğü; toprak üzerindeki marjinal maliyetin devamlı azalan olduğu açıklamaları Oppenheimer'ı tatmin etmemiştir. Oppenheimer onları başlangıçtaki üretim faktörleri dağılımını önemsememekle suçlamıştır<sup>28</sup>. Üretim faktörlerinin ilk paylaşımında devlet kuramındaki tahrip, işgal ve el koyma gibi metotların payı açıktır. Feodaliteye giden yolda topraklar hızla toplulaşmıştır. Sosyolojik evrim ilerledikçe bireyler kölelik boyunduruğundan kurtulup özgür bireyler olarak adlandırılmaya başlandı. Fakat mülkiyetsiz özgürlük bir alaydan ibarettir<sup>29</sup>. Bireysel özgürlüklerin çekirdeğinde mülkiyet yatar. Mülkiyetin olmadığı bir platformda insanların temel özgürlükleri en hayati basamakta kısıtlanmış demektir.

Büyük toprak mülkiyeti iktisadi ve sosyal gelişme önünde fiili bir engeldir. Oppenheimer arazi kiralardaki artışla devletin mali krizleri arasındaki ilişkiyi açıklamıştır<sup>30</sup>. Ekilebilen arazilerin belli kimselerin mülkiyetinde birleşmesi toplulaştıkça; kiralarda yükselmekte ve yeni bir denge oluşmaktadır. Arazi sahipleri bir süre sonra nerdeyse bir tekel gücüne sahip olmakta ve pazar, tekel motivasyonu ile şekillenmektedir. Arazi piyasası bir tekel piyasası haline gelmiştir. İlkel devletlerde ekonomik yapıyı belirleyen ana sektör tarımdır. Ülkenin mali yapısının belirlenmesinde tarım çok önemli bir rol

<sup>27</sup> OPPENHEIMER, (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 142

<sup>28</sup> OPPENHEIMER, (1943), "A Post Mortem on Cambridge Economics", **The American Journal of Economics and Sociology**, 2 (4), 533

<sup>29</sup> OPPENHEIMER, (1943), 535

<sup>30</sup> BACKHAUS Jürgen. G. (2004), "Joseph A. Schumpeter's Contributions In The Area of Fiscal Sociology : A First Approximation", **Journal of Evolutionary Economics**, 14 (2), 145-146

## Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

oynar. Tekelci için toplumun hiçbir üyesi ondan önemli değildir <sup>31</sup>. Bu nedenle arazi sahiplerinin tekel güdüsü çok büyük sosyal maliyetler yaratmaktadır.

Tekel niteliğindeki arazi piyasasının ekonomide baskın olduğu yapılarda bu maliyetler son derece büyük olabilir. Zincir şeklinde işleyen iktisadi yapılarda yeni sektörler oluştuğça bu menfi sonuçlar katlanarak artacaktır. Tarımdan sanayi sektörüne doğru kayan gelişmekte olan ülkelerde arazilerin aşırı değerliliği; sanayi sektöründe işgücü arzını son derece arttıracaktır; geçimlik düzeyde ücrete razı çok sayıda topraksız köylünün varlığı reel ücretleri taban seviyelere kadar indirecektir.

Bu değerlendirmeler ışığında Oppenheimer'in neden tekel piyasasının karşısında olduğu açıktır. Arazinin tek elde toplanması yalnızca cari durum için büyük sosyal problemler yaratmamaktadır. Bu tip bir düzenden çıkan ekonomi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçerken görece olarak çok daha büyük zorluklar yaşayacaktır. Sosyal maliyetler halk tarafından karşılanacak ve bireysel özgürlüklerin koşulsuz edinimi bir özlem olarak kalacaktır.

### V. BİR LİBERAL OLARAK OPPENHEIMER

Franz Oppenheimer günümüze kadar pek çok kişi tarafından farklı düşünce gruplarına ve ekollere dâhil edilmeye çalışılmıştır. Ancak teorisinin çok özel olarak bir kalıba sokulması ya da tutarlı olarak bir disipline dâhil edilmesi mümkün değildir. Bu bölümde Oppenheimer'in liberalizme yakınsadığı noktalar aksi görüşlerle karşılaştırmalı olarak verilecektir.

Devletin oluşumunu dışsal gelişmelerle açıklaması zaten başlangıç aşamasında sosyalistlerle arasında büyük bir farkın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin gelişimini içsel dinamiklerle açıklamaya çalışan görüşleri kabul etmemiş; kanıt olarak ta ikinci bölümde tartışılan evrim savını ortaya sürmüştür.

Başlangıçtaki bu farklılaşma gitgide büyümüş, Marksist teoride refah toplumuna giden yolda Oppenheimer'in ısrarla vurguladığı evrimi önemsemeyen özgür emek; ancak devrim yoluyla isteklerini elde edebileceğini zannetmiştir <sup>32</sup>. Devrim ise bir süre sonra araç olmaktan çıkmıştır. Hayati bir yanlış vardır. İşte Oppenheimer'in Marx'a getirdiği en büyük eleştirilerden biri bu noktadadır.

Marx'ın görkemli kuramının, sonunda gerçeklerden böylesine uzaklaşmasına yol açan yanlışların tümü, ekonomik gereksinimlerin

---

<sup>31</sup> MARSHALL Alfred, (1961), **Principles of Economics**, London, 447

<sup>32</sup> MARX Karl ve ENGELS Friedrich, (2002), **The Communist Manifesto**, London, 219-235

sağlanmasının araçları ile gereksinimlerin sağlanması amacının arasında açık bir ayrımın yapılmamış olmasından kaynaklanır<sup>33</sup>.

Bu farklılaşma iktisadi örgütlenme irdelendiğinde daha da ortaya çıkacaktır. Marx sosyalisttir rekabetin sömürü yarattığına inanır; Oppenheimer ise liberaldir ve kapitalizmin eksikliğinin arazi tekelinde yattığına inanır; ona göre refahı sağlayacak olan tekellerden arınmış tam-rekabet piyasasıdır<sup>34</sup>. İşgücü piyasasındaki dengeyi de arz-talep yönlü incelemesi de bunun bir göstergesidir. Modern kentin özünde mübadele yatar.

İşçinin sermayenin çemberinden çıkamayacağı savını reddeder; işçi arzı konusundaki proletarya kuramı hayalidir. Emegın verimliliği arttıkça işçinin de kendi sermayesini yaratabileceğini düşünür<sup>35</sup>. Böylece işçi serbest değişimin olduğu bir pazarda müteşebbis haline gelir. Önemli olan çalışma güdüsü ve marjinal verimlilikteki artıştır. Sermaye hareketli ve akışkandır; sermaye sahipleri çalışkanlıkları ölçüsünde devamlı değişebilir. Rekabet pastadaki payları değiştirirken pastayı da büyütmektedir. Sermayedarlar değişirken iktidar sahiplerinin yeri çok sağlam değildir. Bu ise bir anlamda liberalizme açılan yoldur. Oppenheimer'ın tekel karşıtlığı bu nedenle çok kritik bir noktada durur.

Daha önce vurguladığımız üzere Oppenheimer özgürlüklerin özüne mülkiyeti koyar. Azat edilmiş ama mülk edinememiş bireyin köleden farkı yoktur. Bu ise özel mülkiyetin kaldırılmasını içeren komünizm manifestosuna aykırıdır<sup>36</sup>.

Mülkiyet, tam rekabet ve mübadele gibi kavramlara verdiği önem Oppenheimer'ın devlet kuramında liberalizmin önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir.

## VI. SONUÇ

Platon'dan günümüze devlet hakkında çok çeşitli kuramlar oluşturulmuş; birçok düşünür devleti tanımlamak ihtiyacı hissetmiştir. Maalesef bu çalışmalardan çoğu ortaya kondukları dönemde devletin yaşadığı problemlerin çözümüne yönelik öneriler getirmemiş ya da böyle bir gereksinme duymamıştır.

<sup>33</sup> OPPENHEIMER, (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin. ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, 54

<sup>34</sup> HEIMANN, (1944), "Franz Oppenheimer's Economic Ideas", **Social Research**, 11(1), 33

<sup>35</sup> HEIMANN, (1944), 31-32

<sup>36</sup> MARX Karl ve ENGELS Friedrich, (2002), **The Communist Manifesto**, London, 235

## Franz Oppenheimer'in Devlet Kuramı

Ütopyalar peşinde koşan pek çok teorisyen herkesin refah içinde yaşayacağı gelecekteki devleti tasarlarken yanı başlarında olup bitenlerden haberdar değillerdir. Oysaki bu afakî çabaların sonuçsuz kaldığı açıktır. Günümüz modern devleti kimi zaman en ilkel devlet yapılarında rastlanan aksamaların hemen hemen aynılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. İçinde yaşanılan topluma bir yön göstermektense; hayali ülkeler için refah senaryoları üretmenin elbette ki çok büyük bir fırsat maliyeti vardır. Gerçekte olanı yadsıyıp olması gerekeni düşlemleyenler onu öğrenmekten ziyade mahvına neden olurlar<sup>37</sup>.

Devlet kuramlarında üretilen çözüm önerilerinin çoğunlukla etkili olmaması kimi zaman ise düşünürlerin zihinlerini sadece belirli disiplinlerle sınırlamalarından dolayıdır. Salt siyaset bilimi, iktisat, toplum bilim ya da hukuk kullanarak oluşturulan teoriler; problemlerin büyüklüğü ve karmaşıklığı karşısında yetersiz kalmaktadır.

Franz Oppenheimer yakın tarihimizdeki devlet irdelemelerinin belki de en tutarlısını yapmıştır. Metodoloji olarak yer yer boşluklar bulunsa da kendi devlet görüşünü sistematize edebilmiştir. Ancak Oppenheimer da yukarıda belirtilen yanılığın kurtulamamış; devletin evrimini incelerken ilk basamaklarda yerinde tahliller yapmasına rağmen evrimin sonlarına doğru bir hayal devletini anlatmıştır.

Oppenheimer'in takdir edilecek bir yönü ise kuramını disiplinler arası bir platforma oturtma çabasıdır. Sosyoloji üzerine temellendirdiği düşüncesini felsefeyle beslemiştir. Anayasal devlete giden köprüyü iktisadi yaşamdaki yeniliklerle eşgüdümlü olarak incelemiştir. İktisadi örgütlenmedeki değişimin devleti gidişatı üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Bunu yaparken yaşanmış tecrübelerden sıklıkla bahsetmiş ve tarihi göndermelerde bulunmuştur. Zaman zaman ispat uğraşları içerisinde fen bilimlerine dahi başvurmuştur.

Düşünürün yapıtlarının ve dünya görüşünün belli bir tasnifin içine sokulması oldukça zordur. Özgür düşünüş tarzı düşünürün orijinalliğini korumasını sağlamıştır. Belki de Oppenheimer'a belli bir görüş mensupluğu payesi verilmeye çalışılmasından vazgeçilip; kendisinin bağımsız bir fikir adamı olarak algılanması daha doğru olacaktır.

### KAYNAKÇA

AKALIN Güneri, (2003), "Ek Vergilerin Anayasa'ya Aykırılığı Sorunu", **Asomedy**a, Haziran-Dosya

<sup>37</sup> MACHIAVELLI Niccolo, (1992), **Hükümdar**, Çeviren BAĞDATLI Selahattin, İstanbul, 77

- BACKHAUS Jürgen G. (2004), “Joseph A. Schumpeter’s Contributions In The Area of Fiscal Sociology: A first Approximation”, **Journal of Evolutionary Economics**,14 (2), 143-151
- DOĞAN İlyas, (2003), “Sivil Toplumun Ortaya Çıkışı: Adam Ferguson”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 191-199
- DOEHRING Karl, (2002), **Genel Devlet Kuramı**, Çeviren MUMCU Ahmet, İstanbul
- HABERMAS Jürgen, (2005), **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**, Çeviren AKA İlknur, İstanbul, 3.Baskı
- HEIMANN Eduard, (1944), “Franz Oppenheimer’s Economic Ideas”, **Social Research**,11 (1), 27-39
- MACHIAVELLI Niccolo, (1992), **Hükümdar**, Çeviren BAĞDATLI Selahattin, İstanbul
- MARSHALL Alfred, (1961), **Principles of Economics**, London
- MARX Karl and ENGELS Friedrich, (2002), **The Communist Manifesto**, London
- OPPENHEIMER Franz, (1984), **Devlet**, Çeviren ŞENEL Alaeddin ve SABUNCU Yavuz, İstanbul, Kaynak Yayınları
- OPPENHEIMER Franz, (1927), “The Idolatry of The State”, **Review of Nations**, (2), 13-26
- OPPENHEIMER Franz, (1942/1943), “A Post Mortem on Cambridge Economics”, **The American Journal of Economics and Sociology**, 2 (3), 369-376
- OPPENHEIMER Franz (1943), “A Post Mortem on Cambridge Economics”, **The American Journal of Economics and Sociology**, 2 (4), 533-541
- OPPENHEIMER Franz, (1944), “A Post Mortem on Cambridge Economics”, **The American Journal of Economics and Sociology**, 3 (1), 115-124
- ROUSSEAU Jean Jacques, (1993), **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren Vedat Günyol, İstanbul
- SPEROFF Leon and FRITZ Marc A., 2005, **Clinical Gynecologic Endocrinology and Infertility**, Philadelphia
- ŞULUL Kasım (2002), “İbn Haldun’un (1332-1406) Tarih Görüşü”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 15, 145-175
- WEBER Max, (2000), **Sosyoloji Yazıları**, Çeviren PARLA Taha, İstanbul